

RECORREGUT MASOLIVER

Els ulls de la memòria del Masnou

Ajuntament del Masnou

JUAN ANTONIO MASOLIVER RÓDENAS

Juan Antonio Masoliver Ródenas va néixer a Barcelona el 12 de gener de 1939, fill d'una família establerta al Masnou des dels temps de la Segona República. Va passar la seva infantesa al municipi maresmenc, on va cursar els seus primers estudis a les Escolàpies i l'Academia Balmes. A partir dels nou anys, va estudiar a Barcelona, amb la qual cosa va viure entre el Masnou i la capital catalana. Acabada la llicenciatura en Filologia Romànica per la Universitat de Barcelona, va fer de lector durant un any en un institut de Gènova. Poc temps després de tornar d'aquesta experiència es traslladà al Regne Unit. Ocupà el càrrec de cap d'estudis i director en funcions de l'Instituto de España –que posteriorment esdevindria l'Instituto Cervantes– de Londres. Ha estat catedràtic de Literatura Espanyola i Llatinoamericana, investigador i cap de departament fins a la seva jubilació de la Universitat de Westminster de Londres. Ha col·laborat o col·labora en nombrosos suplementos culturals i revistes, com *South*, de Londres, *Vuelta*, *La Jornada Semanal*, *Fractal*, *Letras Libres* i *Crítica*, de Mèxic, *Hora de poesía*, de Barcelona, o *Cuadernos Hispanoamericanos*, de Madrid. És crític literari del suplement *Cultura/s* de *La Vanguardia* de Barcelona. Ha escrit nombrosos textos assagístics. Una àmplia recopilació d'articles i assajos seus sobre literatura espanyola i mexicana ha estat recollida al volum *Voces contemporáneas* (2004) i *Las libertades enlazadas* (2000), respectivament. El 2004 va tornar a instal·lar-se al Masnou. Se'l considera un dels poetes més destacats entre els autors defensors de la poesia del coneixement. Com a narrador, és una de les veus més originals de la literatura espanyola de la segona meitat del segle XX i començaments del XXI. Diversos estudis l'ubiquen entre els precursors del gènere de l'autoficció.

EL MASNOU A L'OBRA LITERÀRIA DE JUAN ANTONIO MASOLIVER RÓDENAS

El Masnou ha estat una referència geogràfica i espacial clau tant en l'obra narrativa com en la poesia de Juan A. Masoliver Ródenas. No només territorial, perquè no es tracta d'una recreació fidel del Masnou, sinó que, a partir de diversos elements característics i clarament identificables de la vila, ha creat un entorn literari i imaginatiu propi.

Sovint les al·lusions a carrers, cases, places o racons, així com a noms de persones són reals, però també pot passar que la memòria, sempre juganera en Masoliver, canviï les cares, les vides i les experiències relacionades amb aquests noms per discrepar de la memòria col·lectiva o d'allò que s'ha consensuat com a relat històric. És una manera més de convidar a la interrogació sobre el discurs i la memòria històrica, sobre com va viure cada persona els esdeveniments o com la distància, l'exili voluntari i la repressió van condicionar el nostre discurs memorialístic.

Lluny de l'autocomplaença, Masoliver revisa els seus records i els barreja amb recursos literaris, amb els seus referents culturals i altres experiències viscudes en diversos racons del món. I sempre amb molt d'humor, que no vol ridiculitzar els protagonistes de les escenes, sinó que, de nou, ens convida a distanciar-nos i riure'ns de la mesquinesa imposada.

La lluentor i la plenitud del present no serveixen per justificar o endolcir els records, ben al contrari, remarquen la foscor del passat en rescatar la innocència lesionada d'aquells nens inconscients de la crueltat que els envoltava i que descobrien la societat, l'amor i la sexualitat a través del secretisme i la prohibició.

En l'evolució dels llibres i els anys es pot observar com els mateixos escenaris evolucionen, de la cruesa de la infantesa i la repressió, passant per la distància que intenta elaborar els records i es pregunta com va evolucionant el poble, fins quan es retroba amb els escenaris, les persones i el desassossec de la vellesa, que coincideix amb el retorn i una nova il·lusió amorosa. Aquesta relació és com un miratge que vol resumir i donar sentit a totes les experiències viscudes: moltes dones per arribar a una dona, molts viatges per arribar al viatge definitiu i al mateix escenari del començament. Una mena de cercle que es tanca.

He decidido romper por fin el silencio que pesa, como una maldición, en la historia de mi pueblo de veleros y habaneras, de banderas y sardanas y de dulces sueños limpios de pesadillas que siguen persiguiendo a los que vieron lesionada para siempre su inocencia.
(La inocencia lesionada)

1. Casa familiar

Carretera de Teià, 1

(carrer de Joan Miró amb avinguda Cusí i Furtunet)

La casa familiar, la casa groga o la casa de les parets corbes, com l'anomena amb freqüència Masoliver Ródenas, suposa el centre neuràlgic del seu univers literari. És l'espai de la infantesa, de la mare, del pare i dels nombrosos germans. Masoliver Ródenas va viure habitualment en aquesta casa fins als nou anys, quan va marxar a estudiar a Barcelona.

L'agitació pròpia d'una família nombrosa es combina amb el tedi del temps de la infància que no passa. Espai de misteri, els infants observen les rutines i el comportament dels pares i els adults (veïns, jardineros, operaris...). Davant la casa hi ha el descampat i el torrent on els nens i nenes juguen i fan les seves primeres indagacions en el propi cos i en l'aliè, escatològics i sexuals, revelacions sempre impactants. La casa és un espai de misteri, on resideixen moltes de les incògnites que l'adult no ha aconseguit resoldre ni tan sols en la seva maduresa. Després de residir quaranta anys a Londres, l'autor torna al Masnou i passa de nou davant de la casa, intacta en alguns aspectes, però ara habitada per "usurpadors". En la seva obra torna constantment a la casa i al jardí buscant respostes, com si encara allà hi hagués un punt de trobada de familiars, amics i veïns que van dibuixar el món en què va créixer.

Yo nací poco antes de que terminaran
esta casa de las paredes curvas
en la que viven ahora unos vecinos
desconocidos, intrusos
que ignoran cómo estuve en un banco
del Camino Real esperando
a que colocaran la puerta
con la aldaba cuyo anillo
me hizo besar mi padre
antes de abrir. ¿Cómo puedo
olvidar aquella luz, las baldosas
de extraños arabescos
que nunca supimos descifrar,
las persianas de madera
habitadas por insectos
que nunca vi, sólo un fino rastro
de serrín que soplábamos
y se esparcía en el aire iluminado?
(Paraísos a ciegas)

2. Escolàpies

Un dels moments més prodigiosos que recorda l'autor de la seva vida és quan va aprendre a llegir. Va ser a les Escolàpies, amb la *madre* Milagros, personatge habitual de la seva obra. Masoliver Ródenas va assistir a aquesta escola entre els sis i els vuit anys. Veritablement es tracta d'un moment transcendent per a la seva trajectòria, ja que la lectura i l'escriptura han estat les activitats que han determinat la seva vida.

Aquest és un altre dels espais propis dels infants, la innocència dels quals conviu amb la cruesa i sordidesa del món dels adults. Des de la finestra de l'escola, com des del balcó de la casa familiar, s'observen els esdeveniments que marquen la història del poble, mentre que els infants estan ansiosos per adquirir els seus propis coneixements jugant al pipí o esperant que les nenes s'aixequin les faldilles.

L'escola també està relacionada amb la por: la que sent en sortir de l'escola i haver d'anar fins a casa seva. Quan es feia fosc, la distància que calia recórrer esdevenia un camí ple d'amenaçes.

Los personajes tienen nombres distintos, pero son reales, como los hechos que vivieron y que yo he transformado para hacer más real la realidad. Y la realidad fue ésta: un niño de clase media que aprendió a leer con la madre Milagros en el colegio de las madres escolapias del Masnou para pasar luego a un colegio laico, la academia Balmes, donde tuvo a un profesor excelente que lo quiso de un modo que sólo el tiempo reveló como perverso. Como era perversa la presencia atemorizadora de los falangistas que paseaban impunemente su chulería por el Camino Real...

(La inocencia lesionada)

3. El carrer de Fontanills

Al carrer de Fontanills es trobava l'Academia Balmes, un centre escolar que als anys cinquanta va ser tancat com a conseqüència d'un escàndol i denúncies de pederàstia. Al l'Arxiu Municipal se'n conserva l'expedient, que és un testimoni del virtuosisme de l'eufemisme, perquè fa referència a "l'escàndol" que va suposar, però sense explicar de què es tractava. Masoliver, amb el seu costum d'anomenar les coses pel seu nom i d'enfrontar-se als records per trencar el silenci, parla sovint del cas de pederàstia de què va ser víctima. De vegades, ho fa obertament, mentre que en altres ocasions sembla voler formar part de la conxorxa de silenci que es va establir en aquell moment. Al llibre *La calle Fontanills*, molts relats fan referència a allò que va passar, però s'hi troba a faltar precisament el relat on s'explica tot i que és present mitjançant la seva absència. Així, és el mateix lector qui ha d'imaginar aquest relat.

Al conte "La noche de la conspiración de la pólvora" es tornen a reconstruir moltes imatges de la infantesa i s'hi esmenta el carrer de Fontanills, però no serà fins a la novel·la breu *La inocencia lesionada* on narrarà els esdeveniments, alternant la cruesa i la desolació del protagonista amb la ingenuïtat, l'amor i la crítica cap a la societat que no només va fer possible un cas com aquest, sinó que el va silenciar o, fins i tot, en va culpar les víctimes.

Me daba una extraña sensación de paz ir caminando solo por el pueblo. Empecé a caminar por la calle Fontanills, veía grupos de gente charlando en torno a las hogueras ya apagadas, como si quisiesen asegurarse también ellos de que no quedaban brasas encendidas. Había un extraño olor a humo, a chamusquina y a salitre. Se podía oír la música del Casino con tanta claridad que parecía como si todo el pueblo se hubiese convertido en una sala de baile. En efecto, había parejas bailando y riendo, mientras los chicos arrojaban arena al fuego o se acercaban para orinar y retrocedían corriendo y riéndose con el pito en las manos. Al final de la calle Fontanills estaban los cañaverales donde el señor Ribas me dejaba fumar su cigarrillo y tocarle.

(La noche de la conspiración de la pólvora)

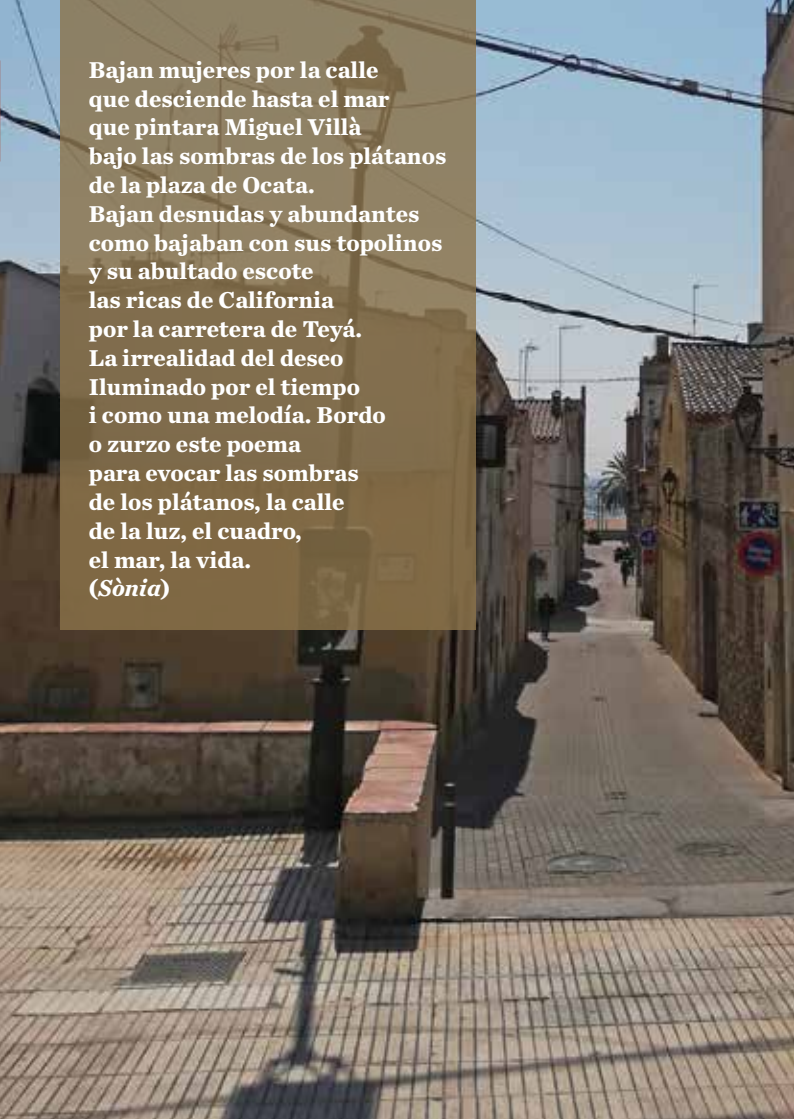
4. Plaça d'Ocata i carrer del Pintor Miquel Villà

El pintor Miquel Villà té una importància destacada en l'obra de Juan A. Masoliver. Amic dels seus pares, és un dels personatges més positius en l'univers literari masoliverià. Recorda com l'artista caminava per alguns racons del poble –com ara la plaça d'Ocata– amb els estris de pintura i com provocava la fascinació dels infants que assistien al prodigi de veure com apareixia tot un paisatge d'una tela en blanc. Al diari en format de novel·la *Retiro lo escrito*, la coberta és el quadre *Masnou*, de Miquel Villà.

A banda de les influències literàries –Joyce, San Juan de la Cruz, Ungaretti, Gamoneda, etc–, Masoliver sempre ha assegurat que com a poeta la pintura l'ha influenciat tant com la literatura, i especialment l'obra de Miquel Villà. Per tant, no en sorprèn la presència en els poemes, relats, novel·les i diaris.

En l'obra de Masoliver trobem la plaça d'Ocata quan encara acollia dues carnisseries o l'oficina de correus, un espai on es desenvolupava part de la quotidianitat. De nou, se sobreposen la imatge del record del passat i la imatge percebuda en el present de la maduresa.

Bajan mujeres por la calle
que desciende hasta el mar
que pintara Miguel Villà
bajo las sombras de los plátanos
de la plaza de Ocata.
Bajan desnudas y abundantes
como bajaban con sus topolinos
y su abultado escote
las ricas de California
por la carretera de Teyá.
La irrealidad del deseo
Iluminado por el tiempo
i como una melodía. Bordo
o zurzo este poema
para evocar las sombras
de los plátanos, la calle
de la luz, el cuadro,
el mar, la vida.
(Sònia)

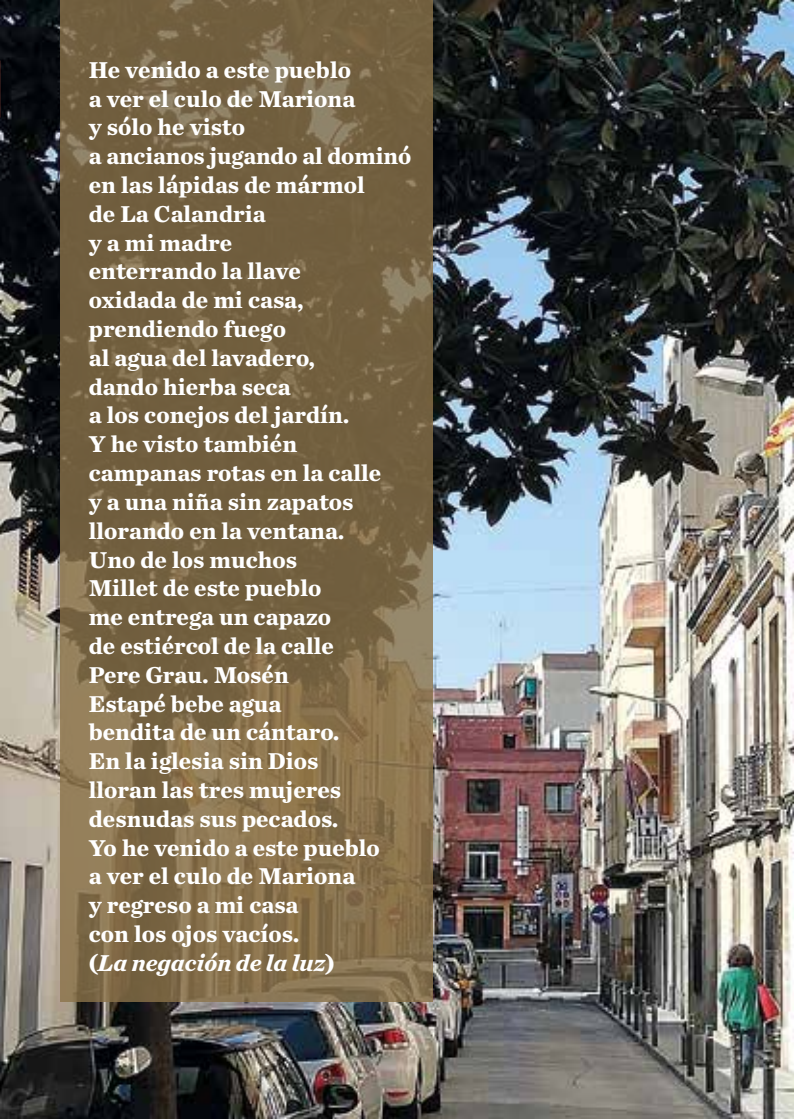
5. Carrer de Pere Grau i La Calàndria

El carrer de Pere Grau és un dels més cèntrics de la vila. Tot i que s'esmenta amb freqüència als seus escrits, no està relacionat amb esdeveniments importants, sinó que se cita com a una referència rellevant per a la construcció del mapa simbòlic del poble, ja que és un dels carrers que acull un nombre destacat de les cases amb eixida tan representatives del Maresme.

Pel carrer de Pere Grau arribem a La Calàndria, que sí que es conforma com a ubicació relacionada amb successos significatius que serveixen per reconstruir l'atmosfera de la societat en què va créixer Masoliver. La Calàndria era l'espai d'oci, amb ball, cinema, teatre i varietats, de la gent del poble. Punt de trobada, suposava un altre mirador privilegiat perquè els infants observessin el comportament dels adults en situacions més relaxades.

Des del seu retorn de Londres, La Calàndria és un espai sovintejat per Masoliver, a qui resulta fàcil veure a última hora de la tarda llegint, escrivint i remugant pel soroll que fan els nens dintre del bar. També en ocasions ha transformat els seients de l'establiment en un despatx improvisat i discuteix treballs amb alguns alumnes dels cursos universitaris que ha continuat impartint.

He venido a este pueblo
a ver el culo de Mariona
y sólo he visto
a ancianos jugando al dominó
en las lápidas de mármol
de La Calandria
y a mi madre
enterrando la llave
oxidada de mi casa,
prendiendo fuego
al agua del lavadero,
dando hierba seca
a los conejos del jardín.
Y he visto también
campanas rotas en la calle
y a una niña sin zapatos
llorando en la ventana.
Uno de los muchos
Millet de este pueblo
me entrega un capazo
de estiércol de la calle
Pere Grau. Mosén
Estapé bebe agua
bendita de un cántaro.
En la iglesia sin Dios
lloran las tres mujeres
desnudas sus pecados.
Yo he venido a este pueblo
a ver el culo de Mariona
y regreso a mi casa
con los ojos vacíos.
(La negación de la luz)

6. Platja i abaixador d'Ocata

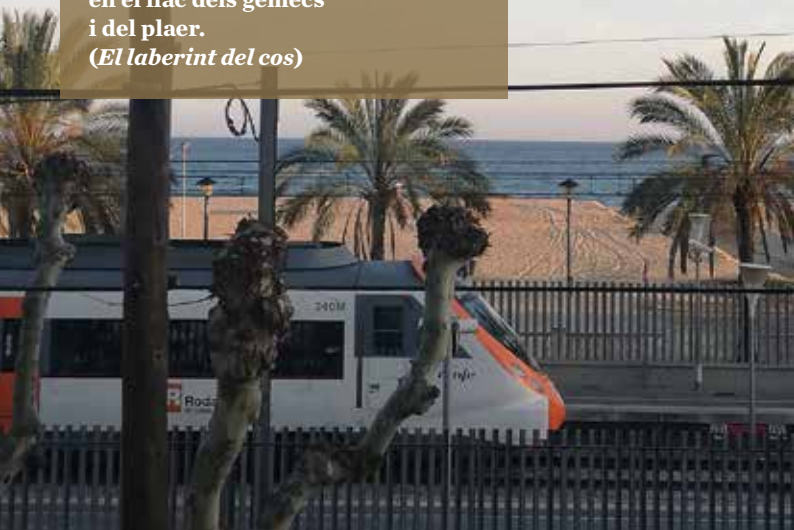
El Mediterrani roman com un veritable teló de fons en tota l'obra masoliveriana. Tot i que va a començar a publicar –que no escriure– tard, des dels seus primers poemes es troben referències al mar, de vegades com un espai de llibertat i lluminositat evocat des de l'exili voluntari a Londres, i d'altres com a símbol d'un ecosistema propens a la corrupció i la putrefacció. Sigui com sigui, el mar és, en al·lusió a Jorge Manrique, l'espai on van a donar els carrers i els camins d'Ocata i el Masnou.

El mar és el símbol de l'hedonisme. La manifestació i reivindicació dels sentits es vincula amb el sexe i l'erotisme més que amb els clixés tòpics de l'amor. Els narradors i la veu poètica de Masoliver rebutgen el plaer immediat de la platja, que sempre queda per als altres, ja siguin els estiuejants o bé la gent del poble, i especialment per a les dones que baixen per la carretera de Teià des de Califòrnia fent ostentació de la seva felicitat.

Paral·lelament a la platja s'estén la via del tren. El mar i el tren han servit per portar i endur-se viatgers, per comunicar ciutats i països. Per aquesta capacitat de traslladar les persones i fer canviar la vida, l'estació és un punt gairebé màgic. Des dels ulls de l'infant es recorda la creació de la primera línia de tren de l'Estat i el que suposava per als infants veure el trànsit de viatgers. L'estació és la possibilitat de la fugida, del viatge, de descobrir altres mons; però, alhora, per a algú que ha viscut a Irlanda, Itàlia i Londres, l'estació també és el punt d'arribada, l'entrada al passat.

Avui les hores són només la cendra
d'aquells jardins i palaus
mai construïts. De la teva mà
arribo als carrers del mar
poblats de peixos d'or com la llum
del migdia al cel d'Ocata.
I els carrers ens porten a boscos
negres com la nit del teu sexe
i trobem en el sexe l'esplendor
dels palaus, tot el passat
com un present etern.
Dóna'm un altre orgasme,
una altra llum. Et busco
cec d'amor. Et trobo
a les bardisses del jardí,
nua, el rostre
en un mirall. Els meus ulls
s'abandonen, i et retrobo
en el llac dels gemecs
i del plaer.
(El laberint del cos)

7. Camí Ral i Casino

La perruqueria masculina a una cantonada, el *colmado* Sagaró, el forn La Estrella, el Neptuno, el bar dels Rosés o La Calasón només alguns dels establiments que apareixen en l'obra de Juan Antonio Masoliver. És la zona de més activitat del poble, amb les botigues i els bars. Alguns dels establiments esmentats encara perduren, d'altres han desaparegut o han canviat de nom. La instal·lació, però, que destaca entre totes al Camí Ral és el Casino. Aquesta és una altra de les ubicacions amb una presència destacada a tota l'obra de Masoliver. El Casino era l'espai d'oci per als estiuejants, de la mateixa manera que La Calàndria ho era per a la gent del poble i els obrers.

A la rotonda del Casino hi ubica, en diversos contes i escenes, classes fictícies, on un mestre desencantat parla de la nostàlgia dels indians, dels viatges dels capitans del segle XIX i dels noms dels carrers franquistes. Però, sobretot, el Casino és el punt de trobada dels adolescents i joves frívols i rics que volen donar emoció a les seves tardes d'estiu, una frivolitat que l'autor critica àcidament perquè és una altra cara de la repressió i la desigualtat imposada per la societat franquista. El benestar econòmic o social no fa que les persones siguin més solidàries o autèntiques, sinó al contrari.

Como todos los años, había llegado la Fiesta Mayor de Masnou. Como todos los años, había cucañas, una tómbola benéfica a beneficio de los organizadores, un oficio solemne con asistencia de las autoridades civiles, eclesiásticas, militares y falangistas, un partido de fútbol con los eternos rivales, los campesinos de Premià, un concierto de música clásica por la orquesta Las Sílfides, una audición de sardanas por los mismos músicos de la mañana que se habían transformado en la Cobla Tots Som Pops de Port de la Ceba, y un baile en el *envelat* con la Orquesta Dinámica, que tocaba mambos, valeses y boleros con sabor a música gregoriana y sardanas. Todo llegaba a nuestra casa desde la distancia, como llegaba el ruido del oleaje del mar o el del viento en los cañaverales del torrente, el pitido de los trenes, las voces de los actores del cine al aire libre en el Casino o los fuegos artificiales que hijos de padres más valientes que los nuestros contemplaban desde el Camino Real.

(Beatriz Miami)

8. Església de Sant Pere i Cementiri

La frustració derivada d'una conversa amb Déu en què no s'obté resposta resumeix eficientment el significat que Masoliver dona a la religió al llarg de tota la seva obra, en què predomina la desesperança i la desolació que empenyen a un hedonisme pessimista. La interpel·lació a Déu, així com el qüestionament de l'Església, són constants, tant en la poesia com en la prosa. I, estretament lligada, la reflexió sobre la mort. Si bé el Cementiri i l'església de Sant Pere es troben separats, aquí els unim per la seva íntima relació, en ser els dos espais on resideix l'enigma de la transcendència.

Una característica de la seva producció ha estat la de superar les barreres que marquen els gèneres. Al conte "El padre", recollit al volum *La noche de la conspiración de la pólvora*, utilitza la figura real del seu pare, Joaquín Masoliver Martínez, i algunes de les seves experiències, com quan va fer d'infermer durant la guerra amb el bàndol republicà al Masnou, i crea un argument que li serveix per descriure amb profunditat l'ambient de por i desconfiança que es va viure al poble durant la repressió. Només així es pot intentar construir un camí més planer i lluminós per al futur.

A Puig y a muchos más iban a fusilarlos en la plaza de la iglesia como ya habían hecho antes con otros a los que les hicieron pintar en la pared de la iglesia los nombres de los “gloriosos caídos”, como llamaban a los que murieron por la Causa, también pintar el yugo y las flechas. Mientras pintaban, sonaba un disparo y gritaban que al que dejase de pintar o se volviese, lo mataban en el acto. Sólo se salvó uno, Pagès, el marido de Marina, porque había sido chófer y el alcalde lo quería a él como chófer. Mi padre consiguió salvar a varios de los que habían trabajado con él en el hospital. Eso lo contaba Marina, no mi padre. Mi padre no hablaba nunca, ni con nosotros ni con mi madre ni con Marina.

(“El padre”, a *La noche de la conspiración de la pólvora*)

Bibliografia

Poesia

Vertedero de Otaca (1977-1982); *El jardín aciago* (1986);
La casa de la maleza (1992); *En las rejas del tiempo* (1991-1994); *En el bosque de Celia* (1995); i *Los espejos del mar* (1998): tots a *Poesia reunida* (Acantilado, 1999)
La memoria sin tregua (Acantilado, 2002)
Sònia (Acantilado, 2008)
El laberint del cos (Cafè Central / Eumo Editorial 2008)
Paraísos a ciegas (Acantilado, 2012)
La negación de la luz (Acantilado, 2017)
Desde mi celda (Acantilado, en prensa)

Narrativa

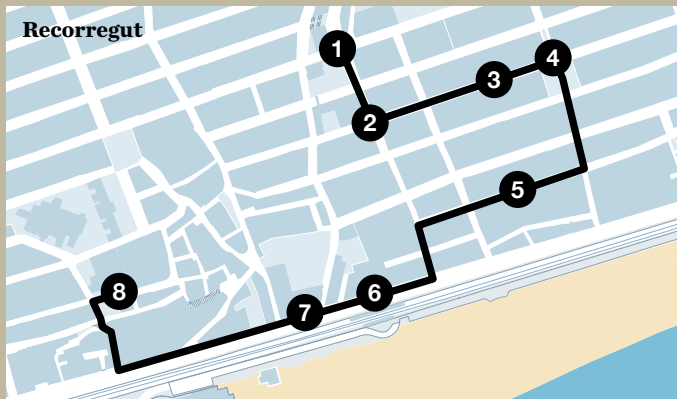
Retiro lo escrito (Anagrama, 1988)
Beatriz Miami (Anagrama, 1991)
La sombra del triángulo (Anagrama, 1996)
La puerta del inglés (Acantilado, 2001)
La noche de la conspiración de la pólvora (Acantilado, 2006)
La calle Fontanills (Acantilado, 2010)
El ciego en la ventana (Acantilado, 2015)
La inocencia lesionada (Acantilado, 2016)

ORDO DE MI COLEGIO
CURSO
1948 49

3

ISLAS CANARIAS
OCEANO ATLANTICO

Recorregut

1. Casa familiar. Carretera de Teià, 1 (ara Joan Miró, 1)
2. Escolàpies
3. El carrer de Fontanills
4. Plaça d'Ocata i carrer del Pintor Miquel Villà
5. Carrer de Pere Grau i La Calàndria
6. Platja i abaixador d'Ocata
7. Camí Ral i Casino
8. Església de Sant Pere

L'activitat ***Els ulls de la memòria del Masnou*** proposa una passejada pel Masnou a través de l'obra literària, narrativa i poètica, de l'escriptor masnoví Juan Antonio Masoliver Ródenas. Per a més informació i inscripcions, podeu contactar amb la Regidoria de Cultura de l'Ajuntament del Masnou, al telèfon 93 557 18 51, enviant un correu electrònic a l'adreça cultura@elmasnou.cat o bé escanejant el codi QR que teniu en aquesta mateixa pàgina.

Ajuntament del Masnou